

RISTIRIITAINEN, KOHTAAMATON JA RIITTÄMÄTÖN ÄITIYS – EHDOTTOMAAN VANKEUSRANGAISTUKSEEN TUOMITTUJEN NAISTEN KOETTU JA MÄÄRITELTY ÄITIYS LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN KONTEKSTISSA

Ulla Salovaara: YTT, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto

ulla.salovaara@ulapland.fi

Janus vol. 31 (4) 2023, 376–392

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan rikostaustaisten naisten kokemuksia äityydestä tilanteissa, joissa äitinä onnistumista tarkastellaan useiden viranomaisten toimesta. Aineisto koostuu 16 äidin haastatteluista, jotka on tehty vuosina 2009–2010, 2017 ja 2019. Aineistosta löytyi kolmenlaisia kerrottuja kokemuksia. Ristiriitaisuuden kokemuksissa naisten äitinä olemisen identiteetti oli ristiriitainen lastensuojeluviranomaisten asiakastapaamisten dialogissa ja asiakirjoissa esittämien näkemysten kanssa. Kohtaamattomuuden kokemuksissa naiset kuvasivat heidän ja sosiaalityöntekijöiden kahta eri todellisuutta sekä kokemusta siitä, ettei vankeusaikaista muutostyöskentelyä ja raittiutta arvosteta vapaudessa. Riittämättömyyden kokemuksissa korostuivat naisten kokemus selkeiden tavoitteiden puuttumisesta. Äidit kokivat, että heidän piti jatkuvasti vakuuttaa sosiaalityöntekijöitä sekä riittävästä vanhemmuudestaan että päihitteettömyydestään.

JOHDANTO

Huomasin sen, mitenkä mua kohdellaan ihmisenä, kun olin tottunut haistattelemaan paskat ja oleen luotaantyöntävä ihminen, koska mulla on ollut ihan nuoresta asti jo niitä kokemuksia, miten oon tullu väärin kohdelluksi. Se on sieltä lähtöisin se auktoriteettikammo ja viha. No, inho tai pelko, kaikki ne kuuluu samaan. Se luottamuksen puute. Värmaan en oo elämässäni pystynyt luottamaan mihinkään. Et se on niin rikkinäistä siellä se. (Helena¹)

Miten muodostaa luottamuksellinen ja toimiva asiakassuhde omaan tai lasten sosiaalityöntekijään, kun taustalla on kokemuksia eriarvoisuudesta ja kaltoinkohtelusta? Viranomaiset edustavat vankeusrangaistukseen tuomituil-

le naisille auktoriteettia, jota kohtaan saatetaan tuntea kammaa, vihaa, inhoa ja pelkoa. Kyse on negatiivisista kokemuksista syntyneestä vastareaktiosta. (Salovaara 2021b.) Helena sanoittaa syynä olevan luottamuksen puute ja kokemus huonosta kohtelusta. Nämä kokemukset vaikuttavat siihen, ettei uskalla tai halua luottaa viranomaiseen. Eikä ehkä halua jatkossakaan luottaa, ettei uusia vastaavia kokemuksia syntyisi.

Vankilasta vapautuva äiti kokee usein olevansa monien ulkoa tulevien vastuiden ja velvoitteiden sekä tunteiden ja ristiriitojen keskellä. Äidin vankeusrangaistus ei välttämättä tarkoita sitä, että lapsi on asiakkaana lastensuojelussa tai että hänet on huostaanotet-

Janus

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

tu. Kuitenkin vankeusrangaistukseen johtaneet olosuhteet ovat melko usein sellaisia, että todennäköisyys lastensuojelun puuttumiselle on suuri. Lisäksi esimerkiksi päihderiippuvuus ja koettu parisuhdeväkivalta ennen vankeustuomiota vaikuttavat merkittävästi niihin lähtökohtiin, joita naisilla on yhteiskuntaan takaisin liittymisessä vankeuden jälkeen. Päihderiippuvuus ja parisuhdeväkivalta vaikuttavat myös naisten suhtautumiseen ja kykyyn ottaa tarjottua apua vastaan, mikäli niihin ei ole aiemmin saatu tukea. (Lattu, 2016; Salovaara 2019; Venäläinen 2017; Virolainen 2018.) Tässä artikkelissa lastensuojelu ymmärretään yhtenä kokonaisuutena tekemättä erittelyä avo-, sijais- ja jälkihuoltoon, joten asiakkuus lastensuojelussa saattaa perustua siten joko kokemukseen avohuollon asiakkuudesta tai se voi olla huostaanotetun lapsen vanhemman kokemus (myös Salovaara 2023).

Artikkeli paikantuu sensitiivisenä tutkimusaiheena sosiaalityön ja haavoittuvissa elämäntilanteissa olevien tutkimukseen sivuten kriminologian tutkimusta. Aineiston olen rajannut laajemmasta aineistokokonaisuudesta, josta valitsin kaikki äitien (16 naista) haastattelut. Analyysin keskiössä ovat rikostaustaisten naisten kokemukset äitiydestä erityisesti lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa. Haastatteluista esiin nostetuissa teemoissa äidit reflektoivat ja heijastavat kokemuksiaan lastensuojelussa, joten en tutki varsinaisesti vuoro-vaikutusta lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Millaisia kokemuksia vankeusrangaistukseen tuomituilla äideillä on kohtaamisissa lastensuojelun sosiaalityössä? 2. Miten

he ovat kokeneet äitiytensä tulleen näissä kohtaamisissa määritellyksi?

Artikkeli etenee siten, että aluksi kuvaan lyhyesti rikostaustaisten naisten tilannetta aiemman tutkimuksen avulla. Sen jälkeen esittelen tutkimuksen kontekstin eli lastensuojelun sosiaalityön. Tutkimuksen tulokset esittelen kolmessa alaluvussa, minkä jälkeen esitän niiden pohjalta johtopäätökset.

EHDOTTOMAAN VANKEUSRANGAISTUKSEEN TUOMITUT ÄIDIT

Vankiloissa ehdottomia vankeusrangaistuksia suorittavat naiset ovat taustaltaan heterogeeninen ryhmä. Heillä on tyypillisemmin miehiä vähäisempi laitoskertaisuus, voimakkaampi muutostahto, ja he ottavat vastuuta teostaan ja tiedostavat niiden vaikutukset. (Gelsthorpe & Wright 2015; Lempert 2016, 241–243.) Suomessa naisten osuus vankeista on ollut seitsemästä kahdeksaan prosenttia vuodesta 2014 lähtien. Viime vuosina nais erityisyys on huomioitu hieman paremmin Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa. (Tammi-Moilanen 2020; Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021, 31.)

Elämä vankilaolosuhteissa muokkaa vahvasti yksilön käsitystä itsestään (Granfelt 2013, 207; Hautala & Kaarakka 2018, 326). Vankeusrangaistus voi käynnistää muutost motivaation, jolloin se koetaan pysäyttäjänä ja uuden elämäntavan mahdollistajana (Hautala ym. 2018; Salovaara 2019). Rikostaustaisilla naisilla on usein taustallaan toistuvia ja moninaisia kokemuksia fyysisestä, psyykkisestä, seksuaalisesta ja taloudellisesta väkivallasta sekä kokijana, näki-

jänä että tekijänä (Venäläinen 2017; Virolainen 2018; Salovaara 2019). Nämä kokemukset traumatisoivat. Kuitenkin traumojen riittämätön hoito saattaa näkyä lisääntyvänä päihteidenkäyttönä, mikä voi altistaa naisia uusille traumoille. (Granfelt & Turunen 2021; Fuentes 2014; Lynch ym. 2012.)

Rikoksiin syyllistyminen ja vankeustuomio ovat harvoin tuomitun yksityisasiä, ja äidin vankeusaika vaikuttaa lapseen aina huolimatta tämän asumisolosuhteista ja siitä, kuka häntä hoitaa (Fowler ym. 2021). Kyse on niin sanotusta heijastusvaikutuksesta (ripple effect) (Devlin 1998, 44–64). Vankeuden lapsivaikutukset riippuvat siten äidin ja lapsen suhteesta sekä lapsen asuinolosuhteista ennen vankeutta (Masson 2019, 165–183). Tilastoinnin puuttumisen vuoksi Suomessa on vaikea arvioida sitä, kuinka montaa lasta vanhemman vankeus koskettaa (Enroos 2015, 37–39).

Vankeusrangaistuksen suorittaminen muuttaa naisten suhdetta ja suhtautumista itseensä, lapsiin ja äitiyteen (Easterling ym. 2019; Enos 2010, 131–134). Ero lapsista voi tuottaa ristiriitaisia tunteita helpotuksesta syyllisyyteen (Ferraro & Moe 2003). Vankilassa olevat ja sieltä vapautuvat äidit kokevat herkästi heihin kohdistuvaa moraalista painetta. Epäonnistuminen normatiivisen äitiyden tuottamisessa voikin rasittaa naisen itsetuntoa (Allen ym. 2010). Koettu epäonnistuminen ja leimautuminen puolestaan lisäävät pelkoa ja epäluottamusta lastensuojelua kohtaan vaikuttaen vuorovaikutukseen viranomaisten kanssa (Salovaara ym. 2023; Wolfson ym. 2021). Lapsen huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuo-

lelle on satuttava ja epäonnistumista korostava kokemus, joka saa äidit herkästi puolustusasemiin. Samalla se vaurioittaa heidän käsityksiään itsestä ja vanhempana toimimisesta. Vaikka äidit yleensä tiedostavat toimineensa väärin esimerkiksi käyttäessään päihteitä, he myös kokevat jääneensä riittävien tukitoimien ja palvelujen ulkopuolelle sen jälkeen, kun lapset on sijoitettu. (Hiitola 2015; Hiltunen 2015; Sinko & Virokannas 2009; Vierula 2017; Virokannas 2011; 2013.)

KONTEKSTINA LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ

Lastensuojelun sosiaalityö käsittää avohuollon, sijaishuollon ja jälkihuollon sosiaalityön. Lastensuojelun avohuolto vastaa tukitoimien tarjoamisesta, lasten sijoittamisesta (avohuollollisesti tai kiireellisesti) kodin ulkopuolelle, minkä lisäksi siellä valmistellaan lasten huostaanotot. Lähtökohtaisesti avohuollon työskentely perustuu vapaaehtoisuuteen sekä lapsen ja hänen vanhempinsa suostumukseen. Lastensuojelun sosiaalityötä voidaan kuvata yritykseksi ratkaista monimutkaisia ongelmia epävarmoissa olosuhteissa, joissa perusjännitteenä on vanhemman ja lapsen tarpeiden ajoittainen kohtaamattomuus (Aarnio 2018, 300, 313). Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ja etenkin huostaanotto laajentaa lapsen huollosta vastaavien tahojen määrää (Helavirta 2018).

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä työskentely on erityisen vaativaa siihen sisältyvän vallan, vastuun ja oikea-aikaisuusvaatimuksen vuoksi. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on

aina merkittävä toimenpide ja erityinen puuttuminen perheen yksityisyyteen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä arvioi perheen kokonaistilannetta ja tukitoimien riittävyttä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta niiden tosiasioiden perusteella, jotka hänellä tuolloin ovat käytössään. Lastensuojelun sosiaalityön merkittävä julkinen ja lakiperusteinen valta ja toimintavelvoite (Pekkarinen 2018; Pösö 2018) tuo vääjäämättä työskentelyyn mukaan jännitteitä, joita saattaa lisätä asiakkaiden epätietoisuus lastensuojelun toiminnan tavoitteista. Lapsen sijoittaminen on aina eettisesti haastavaa kaikille osapuolille, myös päätöstä valmistelevalle ja tekeväälle sosiaalityöntekijälle (Mänttärivan der Kuip 2016; 2020). Jännitteet tuovat haastavuutta vuorovaikutukseen ja saattavat synnyttää molemminpuolista varauksellista luottamusta (Turney 2012, 155). Työntekijän kyky kohdata perhe ja luoda kokemus autetuksi tulemisesta ovat merkittäviä (mm. Falletta ym. 2018), sillä lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät käyttävät samankaltaisesti huomattavaa julkista valtaa.

Lastensuojelun sosiaalityössä äitejä ja isiä arvioidaan eri tavalla, ja arvioinnissa toistuvat usein konservatiiviset käsitykset vanhempien tehtävistä. Äitien vastuuta perheestä ja lapsista pidetään itsestäänselvyytenä, kun isyyteen puolestaan riittää usein pelkkä läsnäolo. Äitiys määrittyykin suhteessa lapseen, kun taas isyys määrittyy suhteessa isän omaan tilanteeseen. (Hiitola 2015, myös Vierula 2017.) Samalla kun lastensuojelu määrittää tapaamisten toteutumista ja sijoitusten jatkumisen ehtoja, se myös määrittää ehdot riittävälle ja hyväksytylle vanhemmuudelle sekä sen, kuka vanhempana saa toimia. Kulttuuriset ja

sosiaaliluokkien erot saattavat kaventaa sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia tavoittaa asiakasperheen kaoottisen ja kompleksisen elämäntilanteen kokonaisuutta (Hughes ym. 2016). Samat erot ja luottamuksen puute vaikuttavat myös rikostaustaisten naisten suhtautumisessa sosiaalialan ammattilaisiin.

TUTKIMUKSEN KULKU JA AINEISTO

Tutkin rikostaustaisten naisten kerrottuja kokemuksia ja hyödynnän siinä narratiivista lähestymistapaa (Riessman 1984) ja sosiaalista konstruktionismia (Berger & Luckmann 1995), sillä kerrotut kokemukset rakentuvat neuvotteluiden tuloksena. Tutkimus perustuu kahteen eri aineistoon. Vanhempi väitöskirja-aineistoni (Salovaara 2019) käsittää tekemäni 18 naisen haastattelut vuosilta 2008 ja 2009. Uudempi akatemiahankkeessa vuosina 2017 ja 2019 kerätty aineisto koostuu 13 naisen ja viiden asiantuntijan haastatteluista. Niissä fokuksena oli naisten kokemukset palvelujärjestelmästä. Haastatteluita olen tehnyt suljetuissa vankiloissa, avovankilassa, päihde- ja rikostaustaisten vertaistuki järjestö Krisin aluetoimistoilla sekä naisten kotona. Ensimmäisessä aineistossa kysymykset olivat teemahaastattelunomaisia, mutta toisessa aineistossa haastattelut olivat pikemminkin keskusteluita annetun aiheen äärellä. Vaikka aineistojen keruun välillä on aikaa kymmenisen vuotta, ei aikaväli juurikaan näy äitien kokemuksissa. Ajallista eroa hälventää se, että kohtaamiset lastensuojelun kanssa ovat tapahtuneet eri aikoina kunkin naisen elämänhistoriassa.

Artikkelin aineisto koostuu edellä kuvaamastani suuremmasta aineis-

tosta kootusta 16 äidin haastattelusta. Yhteensä heillä oli 38 lasta. Haastatteluhetkellä kuusi heistä suoritti vankeusrangaistustaan, neljä oli valvotussa koevapaudessa, kolmella oli ehdonalaisten vapauden valvonta ja kolme oli rangaistuksensa suorittanut. Osa lapsista oli haastatteluhetkellä jo aikuisia. Äitien ikä vaihteli 23 ja 51 ikävuoden välillä. Yksilöllisistä eroista huolimatta lasten asuminen ja äitien vanhemmuuden toteuttamisen mahdollisuudet jakautuivat kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä lapset olivat asuneet isällään äidin päihteidenkäytön vuoksi jo ennen vankeusrangaistuksen alkua. Toisessa lapset olivat huostaanotettu samasta syystä. Kolmannessa äidit olivat olleet lasten lähivanhempana ennen tutkintavankeuden tai vapausrangaistuksen alkamista, ja he olivat pyrkineet pitkälti itse järjestämään lastensa asumisen. Kaikilla oli ollut päihteiden haittakäyttöä ja useimmilla päihteet liittyivät tehtyyn rikokseen. Kaikilla aineistoni äideillä oli ollut kokemuksia lastensuojelun so-

siaalityöstä. Useat heistä olivat myös itse olleet lastensuojelun asiakkaina.

Sensitiivisen tutkimusaiheen vuoksi olen kiinnittänyt eettisiin kysymyksiin erityistä huomiota (Kallinen ym. 2015, 141), sillä tutkimus kohdistuu vaikeisiin elämäntilanteisiin ja haavoittaviin kokemuksiin (Granfelt 2007, 28–29). Olen huomionnut naisvankien tutkimisen eettiset kysymykset (Carlen & Worrall 2004, 190–197), sekä luottamuksellisuutta arvioiden omaa tutkijan asemaani sekä tutkittaviin vaikuttamista osana tutkimuksen luotettavuutta (Rauhala & Virokannas 2011, 240–241). Olen lisäksi tietoinen tutkimuskohteen elämäntilanteen haavoittavuudesta, sillä kyseessä on pienen marginaaliryhmän sisällä oleva marginaaliryhmä. Siksi tietosuojaan ja tunnistamattomuuteen on kiinnitetty runsaasti huomiota (Rauhala & Virokannas 2011, 242–243). On eettisesti perusteltua tarjota rikostaustaisille naisille mahdollisuus tulla kuulluksi näinkin sensitiivisen aiheen kautta, mutta samalla pyrin

Taulukko 1. Esimerkki haastattelupuheen tyypittelystä ja teemoista

PUHE	TYYPITTELY	TEEMAT
Yhteydenotto tulkitaan muistamisena	Ulkoistaminen lapsen elämästä	Kohtaamattomuus
Sijaisperheessä bioäiti ”toinen”		
Sijaisäidin kutsuminen äidiksi		
Lapsen kuulumisia ei kerrota	Mitättömät oikeudet	
Ei voi vaikuttaa asioihin		
Ei kutsuta lapsen palavereihin		
Seulottaminen	Kohtuuttomat vaatimukset ja epäily	
Jatkuva näyttö		
Valvotut tapaamiset ilman päätöstä (ja perusteluita)		
Lapsen tapaamiseen ei silmää mustana voi mennä	Lapsen suojeleminen	
Tapaamisissa tauko ryppypuutken vuoksi		
Pitää itse kovemmin vaatia ja puolustaa		

välttämään yläpuolelle asettumista tuomalla kuuluviin haastattelemini naisten näkökulmaa (Granfelt 2004, 137).

Valitsin haastatteluista analysoitaviksi äitiyttä ja lapsiin liittyvää lastensuojelun sosiaalityön työskentelyä käsittelevät kohdat. Löysin haastattelupuheesta 25 erilaista äitiyttä määrittävää, haastavaa tai sivuavaa kohtaa, joita tutkin tarkemmin (Taulukko 1). Nämä kohdat tyypittelin kahdeksaan ryhmään, joista taulukossa 1 esitettynä neljä ryhmää. Tarkemman analyysin jälkeen muodostin kolme teemaa, joihin äitien puhe jakaantui: ristiriitaisuus, kohtaamattomuus ja riittämättömyys. Teemoja yhdistivät kokemukset pettymyksistä, epäoikeudenmukaisuudesta, häpeästä ja syyllisyydestä. Tarkastelin lisäksi kunkin teeman kohdalla äitien mainitsemia haasteita ja seurauksia. Analyysissä on hyödynnetty sisällönanalyysejä (Tuomi & Sarajarvi 2006), vaikka ala- ja yläluokkien sijaan puhun tyypittelystä ja teemoista.

Äitien kertomuksia voi lukea myös selontekoina. He kertoivat rutiinirikkovista ja ennalta-arvaamattomista ei-toivotuista tapahtumista, antoivat niistä selontekoja ja tekivät tulkintoja syistä. Selontekovelvollisuus syntyy, kun normaalina pidetty olemisen ja tekemisen tapa järkkyy (Juhila 2012, 131–172). Selontekojen huomioiminen on keino tuoda ymmärrettäväksi kertomuksista havaitsemani vastakainasettelua. Selonteoissa tuotetaan vastapuhetta suhteessa kulttuurisiin vanhemmuuden mallitarinoihin (Kulmala & Vanhala 2004).

KOKEMUKSIA ÄITIYDEN RISTIRIITAISUUDESTA

Ristiriitaisuuden kokemuksissa naisten omat käsitykset ja kokemukset äitiydestään sekä äitinä olemisen identiteetistään tulivat näkyviksi ristiriitaisina suhteessa lastensuojeluviranomaisten esittämiin näkemyksiin. Ne paikantuvat etenkin sijoitusprosesseihin, joissa äitiys, vanhemmuuden taidot ja kyky lapsesta huolehtimiseen ovat jatkuvan tarkkailun alla. Helena kertoi päihteidenkäytön ja äitiyden tuottamasta ristiriidasta:

Pääsääntöisesti sitä on halunnu kaikkea hyvää ja yrittänyt rakastaa, mutta ei ollu niitä keinoja sit. Tai on ollut keinoja tietysti rakastaa, mut sit on ollu myöskin se päihderiippuvuus. Kun se riippuvuus tulee, sitten se on vaan niin raadollista. Et sitä ei tietien tahtoisesti päättä, että minä nyt vedän kannit tai vedän piikin hihaan, et vittuuko tosta lapsesta. Ei sitä sillai ajattele, koskaan. Mut se huume vaan tulee tavallaan tärkeemmäks kuin mikään muu asia, koska sitä tarvii henkisesti, ja sit sitä on tarvinnu fyysisesti. – – Mut se on vaan, kun ei oo ikinä pystyny pääseen yli eikä ympäri niistä asioista. (Helena)

Helena kuvasi sitä, ettei päihteiden käyttö ollut oman päätöksen ja tahdon varassa, vaan kyse oli riippuvuudesta, joka määrittäi kaikkea toimintaa. Kertomasta välittyi, että hän tiedosti oman päihteidenkäyttönsä vaikutukset lapsiin, näiden perushoittoon ja omiin mahdollisuuksiinsa vastata niihin. Vaikka hän kertoi tunnustaneensa oman päihderiippuvuutensa, juuri se sai hänet perustelemaan ja oikeuttamaan itselleen päihteiden käyttöä silloinkin, kun oli vastuussa lapsistaan. Päihteidenkäyttö

väärästi Helenan ja muiden äitien kykyä vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta sekä tunnistaa lapsen ikätasoisia tarpeita. Päihderiippuvainen äiti usein joutuu salaamaan omaa päihteidenkäyttöään silloinkin, kun kokisi tarvitsevänsä apua (mm. Väyrynen 2006). Pelko lastensuojelusta rankaisuna toimii eräänlaisena itseään toteuttavana ennusteena, kun riippuvuusikäytön haitat ja perheen tilanteen kriisiytyminen velvoittavat viranomaiset nopeaan interventioon (myös Salovaara 2023). Päivi kuvasi puuttumista edeltävää aikaa sokeutena:

... Siitä tulee, kun sä käytät amfetamiinia, sä tuut sokeeks sille ympäristölle ja kaikelle. Tulee vaan ahneeks. Ja sitten kun se on niin helppoa rahaa huumeilla tehdä. Sen takia sulle tulee sokeus kaikkiin asioihin. (Päivi)

Naisten oma käsitys riittävän hyvästä vanhemmuudesta ei välttämättä vastannut lastensuojeluviranomaisten käsitystä lapsen tarvitsemista kasvuolosuhteista (mm. Sinko & Virokannas 2009). Siksi puuttuminen perheiden arkeen sijoituksen muodossa saattoi äideistä vaikuttaa traumaattiselta irtirepäisyltä ja kriisiltä, jossa yhteiskunnan realiteetit ja normit tuotiin nopealla puuttumisella perheiden tiedoksi (Salovaara 2023). Päivi kuvasi sokeutta oman elämän ja lähisuhteiden realiteeteille. Se oli myös sokeutta todelliselle rahan tarpeelle. Taloudellinen yltäkylläisyys kannusti jatkamaan rikoksia ja mahdollisti huumeiden käytön. Tähän sokeuteen suhteutettuna kiireellisen sijoituksen dramatiikka tulee näkyväksi. Laki edellyttää virkavastuulla toimivilta sosiaalityöntekijöiltä reagointia, jonka nopeus ja intensiteetti arvioidaan tilannekohtaisesti. Irtirepäisyn vaikutukset lapseen tunnustetaan ja hänelle selite-

tään tapahtunutta. Äidit puolestaan kokivat jääneensä vaille tukea ja ohjausta keskusteluavun piiriin (Hiltunen 2015, 131–134), toisaalta kriisissä oleva ei aina muista tarjotun avun yksityiskohtia. Traumaattinen irtirepäisy yhdistettynä jo valmiiksi rikkinäiseen ja traumaattiseen menneisyyteen vahvisti äitien kokemaa epäonnistumista. Tämä saattoi ajaa äidit turruttamaan tunteensa päih-teillä, jota kuvattiin ”repeämiseksi”: kontrolloimattomaksi päihteiden käytöksi (Salovaara 2019, 120–121; Sinko & Virokannas 2009). Päihteet olivat selviytymiskeino, joka auttoi yli pahimmasta, mutta samalla altisti naisia uusille traumoille (Fuentes 2014). Lotta kuvaili irtirepäisyn seurauksia:

Oon käyny lapsen kaa perhekuntoutukset ja ensikodit. Sit piti puol vuotta olla puhtaata seulat, ku huostaanotto puretaan. No, mähän retkahdin sit kolme viikkoo ennen, ku se piti purkaa. Lapsi lähti näin: se oli kaks tuntii ja mul ei enää ollu lasta. Hän joutu kriisiperheeseen ensin kuukaudeks ja, sit hänel oli syntymäpäivät sillon. Meil oli kakut tehty kotona ja hän sai tulla kotiin juhlii syntymäpäivii ja sai lahjat siinä. Kun se tapaaminen päätty, mun piti viedä hänet sit alas, ihan täysin tuiki tuntemattomalle ihmiselle. Ja hän huutaa ja puree ja potkii ja lyö mua, et ’äiti, älä jätä, äiti älä jätä mua’. Ja mä pillitän, ku pikkulapsi ja oon et, ’ku mun on pakko, et mä en voi’ ja sit mä vaan lähen menee siitä ja... Se oli mulle semmonen, et se katkas mun pähteettömyyden ihan kokonaan. Et sen jälkeen mä annoin mennä ihan kaksin käsin. Sithän vierähti vähän reilu puoltoist vuotta et mä en ollu missään tekemisis. Et mä olin niin sekasin, etten mä ollu missään tekemisissä. (Lotta)

Lotta ei ollut tavannut lastaan pitkään aikaan. Kertomuksen tarkastelu trau-

makokemuksen näkökulmasta tuo näkyväksi äidin yrityksen selviytyä menetyksestä ja lapsen sijoittamisesta (myös Salovaara 2023). Ensinnäkin päihteidenkäyttö turrutti tunteet auttaen siten selviytymään tilanteesta ja siihen liittyvistä häpeän ja syyllisyyden tunteista. Turvautuminen päihteisiin saattaa olla opittu ja totuttu tapa kohdata vastoinkäymisiä (Salovaara 2021a). Toiseksi etäisyyden pitäminen lapseen esti ikävän tunteiden tulemistakin. Kun lasta ei näe, ei myöskään joudu tapaamisten jälkeen käymään läpi ikävän, pettymyksen ja syyllisyyden tunteita. Kolmanneksi etäisyyden pitäminen on myös lapsen suojaamiskeino estäen lasta näkemästä äidin päihteidenkäyttöä ja sen seurauksia. Kokemus ulkopuolisuudesta ja tuen puuttumisesta huostaanoton aikana ja jälkeen heikensi äitien ennestään heikkoa luottamusta viranomaisiin ja toisaalta saattoi lisätä tunteita epäonnistumisesta.

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle vääjäämättä rikkoo ja muokkaa uudelleen naisten käsitystä itsestään äitinä. Huostaanotto on merkittävin lain sallima puuttumisen tapa lapsen ja hänen perheensä yksityisyyteen, ja se muuttaa lapsen ja vanhemman oikeuksien, velvollisuuksien ja vastuiden välistä suhdetta (Enroos ym. 2017). Huostaanotto synnytti äideissä häpeää ja ahdistusta viranomaisistoimia kohtaan ja ikään kuin manifestoi heidän epäonnistumisensa tehden siitä samalla julkista. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle merkitsee samalla muutosta kulttuurisesti arvostettuun äitiyden statukseen (myös Miller ym. 2015).

KOKEMUKSIA KOHTAAMATTOMUDESTA

Naisten kertomuksissa kohtaamattomuus paikantui epäonnistuneisiin kokemuksiin kohdatuksi ja ymmärretyksi tulemisesta sosiaalityön prosesseissa sekä koettuihin vaikeuksiin ja esteisiin liittyen lasten tapaamisiin. Lastensuojeluviranomaisten roolissa korostui äiteihin kohdistuneet kohtuuttomat vaatimukset, jatkuvan näytön ja todistelun vaateet. Sosiaalityöntekijöillä oli valta myöntää ja evätä tapaamisia sekä päättää niiden muodosta ja tiheydestä. Tapaamisten toteutuminen edellytti äideiltä näyttöä päihteettömyydestä. Lasten tapaamisiin liittyvät käytänteet näyttivät olevan puuttumisen keino, jolla äitien toimintaa pyrittiin ohjaamaan:

Ku mä jouduin vankilaan, sit mä soitin (sosiaalityöntekijälle) et 'joo, mä olen nyt täällä ja mä haluan tavata mun lasta. Et mä haluan järjestää mun asiat kuntoon'. Ja sit mulle sanottiin, et 'joo, kuus kuukaut puhtait seuloi, nii saat tavata'. No, mähän annoin kuus kuukautta, ni sit oli viel toiset kuus kuukautta, ku piti antaa. Se oli semmost vetkutteluu koko aika. (Lotta)

Äidit kokivat, ettei vankeusaikaista huumausaineseuloin todennettua päihteettömyyttä pidetty vankilan ulkopuolella todellisena päihteettömyytenä, vaan sen osoittaminen piti vapautuessa aloittaa alusta. Heidän mukaansa lastensuojeluviranomaisilla ei ollut tietoa avovankiloissa tehtävästä jatkuvasta päihteettömyyden tarkkailusta, vaan olettivat todellisen päihteettömyyden alkavan vasta vapautuessa. Usein näin onkin, sillä päihdemyönteinen sosiaalinen verkosto on riski päihteettömyydelle vapaudessa, mutta valitettavasti myöskään täysin

huumeettomia vankiloita ei ole. Siten päihteettömyys vankilassa on yhtä varteenotettavaa päihteettömyyttä. Jatkuva päihteettömyyden todistelu vaikutti äideistä kohtuuttomalta vaatimukselta. Lotta kertoo, miten tapaamisten aloittamiseen suhtauduttiin:

...’Et valitettavasti asia vaan on näin, että kun vanhempi on vankilassa, niin siellä ei ole mitään muuta tekemistä niin oman lapsen kaipuu kovenee’. Eihän se pidä paikkaansa! Ku kyse ei todellakaan ole siitä. Et mäkin oon koko tuomion ollu töissä. Mä olen tehny työni hyvin. Mut silti mä olen kaivannu omaa lastani. Ja mulla on täällä kavereita kenen kans pystyn juttelee ja pelaamaan ja tekee vaikka mitä. Must tuntuu hullulta, ku ajatellaan asia noin, et vankilassa se oman lapsen kaipuu lisääntyy. Ja sit hän viel lisäs, et sit ku täältä pääsee pois niin sit se taas unohtuu. Eihän se niin mee. (Lotta)

Lotta oli aiemmin kertonut, ettei ollut tavannut lastaan puoleentoista vuoteen, joten edellä mainittu sosiaalityöntekijän reagointi on tätä taustaa vasten ymmärrettävä. Lotan yhteydenotto ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että hän olisi muistanut lapsensa olemassaolon vasta joutuessaan vankilaan. Se tarkoitti, että tuolloin Lotta ja muut naiset joutuivat kohtaamaan lapsen puuttumisen elämässään. Vankeustuomion suorittaminen muutti arjen olosuhteita. Tähän muutostilanteeseen ajoittuivat myös ajatukset lapsen kohtaamisesta ja rohkenemisestä toteuttaa sitä. Vankeusaika voikin toimia pysäytyksenä, itsetunteuksen lisääntymisenä sekä mahdollisuutena äitien ja lasten suhteiden eheytymiselle, toki lapsen etu huomioiden (Ferraro & Moe 2003, 33–37; Salovaara 2019). Lotta koki joutuvansa vakuutta-

maan työntekijän lapsen tärkeydestä ja oikeudestaan olla läsnä tämän elämässä. Toisinaan äidin vankeus oli lapselle helpotus:

Jos on ollu lasten tapaaminen, oli meilläkin monta kertaa helvetinmoinen juopottelusesio ollu. Mies alotti juopottelut ja mä lähdin mukaan. Sit meil oli kauhee tappelu, mä olin silmät mustana. Sitte piti [lasten] tulla, ni mä jouduin valehteleen, että mä oon nyt kipee, emmä halua, et lapset tulee. Vanhin lapsi oli huolissaan musta, ku se tiesi. Se oli ittekin sanonu joskus, et ’kuinka sä aina otat ton Pekan takas, vaikka mitä kaikkee se on sul tehny’. Lyöny kylkiluut paskaks ja pelkäs koko ajan mun puolesta. Ymmärsin sen, et ei lapsen kuulu pelätä mun puolesta, mutta en vaan päässy irti siitä sairaasta kuviosta. (Helena)

Helena kertoi peruneensa tapaamisia, koska ei halunnut poikansa näkevän parisuhdeväkivallan jälkiä kasvoissaan. Hän ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa kertonut viranomaisille todellista syytä perumisille, mikä sai Helenan näyttämään piittaamattomalta. Myös lapsen mahdollinen reagointi peruuntumiseen saatettiin sijaishuollossa tulkita pelkästään pettymykseksi. Parisuhdeväkivallan aiheuttama trauma lisäsi naisten kokemusta torjutuksi tulemisesta ja arvottomuudesta. Traumoista selviytymiseen auttoivat päihteet ja ajautuminen nopeasti uusiin parisuhteisiin. Ne kuitenkin altistivat uusille traumaattisille kokemuksille ja aiheuttivat traumoja pahentavan kierteen. Silti suhteisiin ryntääminen ja niissä pysyminen tarjosi hetkellisesti kokemuksen hyväksytyksi ja rakastetuksi tulemisesta. (Fuentes 2014.)

Kun nainen ei syystä tai toisesta lähde väkivaltaisesta parisuhteesta, saatetaan häntä syyllistää pysymisestä ja väkivalan jatkumisesta. Väärin toimiikin häpeän lamauttama uhri, eikä väkivaltaa käyttänyt. (Husso 2003, 261–285; Lidman 2020.) Parisuhdeväkivalta ja runsas päihteidenkäyttö sekä heikensivät naisten mahdollisuuksia tavata lapsia että lisäsivät heidän kokemustaan epäonnistumisesta. Helenan kuvaama vahingoittava parisuhde tuotti hänelle jatkuvaa epäonnistumista lasten tapaamisissa. Hän halusi suojata lasta näkemästä väkivaltaa, mutta samalla hän joutui siirtämään tapaamisia, pettymään itseensä ja pettämään lapsen luottamuksen. Eläminen vahingoittavassa suhteessa lisäsi etäisyyttä lapseen ja ylläpiti olosuhteita, joissa tapaaminen oli jatkossakin mahdotonta.

Äitien kertomuksissa painottui kokemus vaille tukea jäämisestä huostaanoton jälkeen. Kun intensiivinen lastensuojelun sosiaalityön läsnäolo omasta arjesta katosi naiset kokivat, ettei heidän todellinen tilanteensa kiinnostanut ketään. Heillä oli muodollinen arvo biologisena vanhempana lasten palaverissa ja välineellinen arvo todistaa päihteettömyyttään. Lasten sijoittamisen jälkeen naisten oma arvottomuus ja häpeä korostuivat, mikä lisäsi heidän päihteidenkäyttöönsä (Gundy & Baumann-Grau 2013, 83–85).

KOKEMUKSIA RIITTÄMÄTTÖMYYDESTÄ

Koettu riittämättömyys paikantui tunteisiin äiteinä, vankeina tai hyvinvointipalveluiden asiakkaina. Riittämättömyys kumpusi myös siitä, etteivät naiset pystyneet vaikuttamaan riittävästi

asioihinsa. Heillä ei ollut tietoa tehdä, keinoja toimia, kykyjä vaikuttaa, eikä ohjausta siihen, kuinka muuttua. Heillä oli vain kokemus sopimattomuudesta ja koetusta vääränlaisuudesta.

Mun lapsen sosiaalityöntekijä on hirveen kova panettelemaan. Mää on sille antanu [huumausaine]testejäki. Ettei kukaan vois sanoo, et mää oon vetäny mitään. Mä sanoin sille ihan suoraan, ku se alko puhumaan siitä, että 'jos katsottas sitten, et jos lapsi sijoitettais'. Mä en kuullu muuta ku sen sijoitus-sanan, kun multa meni totaalisesti hermot ja mää sanoin, et 'ei missään vaiheessa. Et sellasta kaunist päivä ei koitakaan. Et mää en anna mun lasta kellekään'. Se on sellanen, et panettelee toista ihmistä, et se ei anna ees mahdollisuutta. Nii mää sanoin, et 'ei keskustella tästä asiasta, et päätetään tää keskustelu tähän. Et ku mää vapaudun vankilasta, nii mää näytän kyllä sulle. Et sähän epäilit sitäkin, että mää en osais hoitaa lasta'. (Desiré)

Desiré suoritti vankeusrangaistuksensa nuoremman lapsensa kanssa, jonka sijoitusta sosiaalityöntekijän kanssa käyty keskustelu koski. Riittämättömyys oli Desirén kertomassa jatkuvaa epäilyä riittävän hyvän ja oikeanlaisen vanhemmuuden toteutumisesta, päihteidenkäytön hallinnasta ja se tiivistyi sosiaalityöntekijän epäilyyn lapsen hoidosta ylipäätään. Vapaaehtoisesti ennen vankeutta alkanut ja säännöllisesti avovankilassa jatkunut näyttö päihteidenkäytön hallinnasta oli pitkäaikaista. Kyvyttömyys vakuuttaa sosiaalityöntekijää päihteidenkäytön loppumisesta aiheutti riittämättömyyttä. Sen vastakohtana näyttääkin olevan mahdollisuuksien antaminen, auttava kohtaaminen ja luottamus (Salovaara 2021b). Vankilasta vapautuvien naisten

parissa uuden mahdollisuuden saaminen tiivistyi toivoon ja luottamukseen (Salovaara 2019). Kysyin Emmiltä, kuinka vankilassa voi olla äiti:

No, ei täällä periaatteessa voikaan. Et ei voi hirveesti miettii lasta tai mitään, et tulee niin hirvee ikävä, et sit on vaikee olla. Mut, että olla kiinnostu sen asioista, et mitä se tekee tuolla ulkopuolella ja pitää puhelimitse monta kertaa viikossa yhteyttä. Et sillei se onnistuu. Et semmonen läheisyys jää kokematta. Koko ajan pelottaa, et miten se vaikuttaa meiän suhteeseen tulevaisuudessa. (Emmi)

Yhteydenpidon toteuttamista rajoittivat vankiloiden olosuhteet. Soittamista rajoitti puhelimen käytölle rajattu aika ja puheluiden maksullisuus. Tapaamiset kerran tai kahdesti kuukaudessa vääjäämättä vaikuttavat mahdollisuuksiin olla läsnä lapsen elämässä ja etäännyttävät yhteisestä arjesta. Huostaanotosta, vankeusrangaistuksesta ja päihteidenkäytöstä huolimatta juuri lapset ovat naisille motivaatio yrittää muuttaa elämäntilannetta, hallita päihteidenkäyttöä ja pyrkiä tulemaan osaksi yhteiskuntaa (Karttunen 2019; Salovaara 2019).

Mut on tää ollu tämmönen opetus. Et hyvä stoppi. Pakko pysähtyy miettii omaa elämää, mitä haluaa, tulevaisuutta ja kaikkee. Mul on kuitenkin lapsi ja mitä vanhemmaks hän tulee, ni sen enemmän hän ymmärtää. Ei mul oo kauheesti varaa enää alkaa mokailla mitään, jos mä haluan hänen elämässään olla, ja niin et hän haluaa mut elämässään vielä pitää. (Lotta)

Pelkkä oma tahto ja muutosmotivaatio eivät riitä siihen, että Lotta ja muut äidit saisivat mahdollisuuden olla mukana lastensa elämässä. Tarvitaan las-

tensuojeluviranomaisten, aikuissosiaalityön, päihdepalveluiden ja muiden tukea tarjoavien toimijoiden yhteistyötä. Traumataustan, häpeän ja syyllisyyden vaikutus rikostaustaisten naisten itsetuntoon on usein lamaannuttava, mutta ulkopuolisilta hyvin piilossa. Siksi oman itsensä arvostaminen ja motivaatio muutokseen saattaa olla heikkoa.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkin rikostaustaisten äitien haastatteluista sitä, miten he refleктоivat kohtaamisia lastensuojelun sosiaalityössä, miten he näistä kohtaamisista kertoivat ja miten he olivat kokeneet äitiytensä tulleen niissä määritellyksi. Kohtaamisissa oli usein kyse merkittävästä puuttumisesta perheen silloiseen elämäntilanteeseen. Samalla niissä kohtasivat työntekijöiden ja asiakkaiden aiemmat kokemukset. Niissä vaikuttivat myös artikkelin alussa Helenan esittämä luottamuksen puute. Asiakkaalle onkin merkitystä sillä, miten hän tulee palveluissa kohdatuksi (Salovaara 2021b), millaista palvelua hän saa (Jokinen 2016) ja miten sosiaalityössä valtaa käytetään (mm. Vierula 2017). Varsinkin lapsen sijoittamisprosessien kertomuksissa oli viittauksia tunnekuorman ja asian käsittelemättömyyteen. Sosiaalityöntekijöillä puolestaan saattoi olla negatiivisia kokemuksia vankila- ja päihdetaustaisesta asiakkaasta sekä pelkoa (Salovaara 2021b) ja epäluottamusta (Salovaara 2019, 229–230) tätä kohtaan. On mahdollista, että naisten kokemat häpeän ja syyllisyyden tunteet saisivat heidät valitsemaan uhrinarratiivin (Virolainen 2018), jossa lastensuojelun sosiaalityöntekijä esiintyi vailla perusteita olevana asioihin puuttujana ja vallan käyttäjänä.

Kohtaamiset lastensuojelun sosiaalityössä tuottivat äideille kolmenlaisia kokemuksia: ristiriitaisuutta, kohtaamattomuutta ja riittämättömyyttä. Ristiriitaisuuskokemuksissa naiset toivat esille lapsen sijoittamiseen liittyviä satuttavia kokemuksia. Asiakkaan voimakkaat tunteet vaativat vastapainoksi sosiaalityöntekijän ja muiden sosiaalialan ammattilaisten selkeää dialogia ja ammatillisuutta. Jotta äideille muodostuisi realistisempi kuva omasta ja perheen tilanteesta, mahdollisuuksista ja velvollisuuksista nyt ja tulevaisuudessa, tulisi huostaanotto prosessi avata riittävän selkeästi ja toistuvasti. Merkittävää olisi myös ääneen todeta, että molemmilla on yhteisenä tavoitteena lapsen etu. Äitien kuvaukset omasta lastensuojeluhistoriastaan ja traumakokemuksistaan olivat omiaan vähentämään luottamusta viranomaisiin, sekä heikentämään toimintamahdollisuuksia viranomaisasiainnissa. (Wolfson ym. 2021; Anderson ym. 2020; Levenson & Willis 2019.)

Kohtaamattomuuden kokemuksissa syntyi kuva siitä, ettei asiakkaalla ja työntekijällä ollut yhteistä jaettua tieto- ja todellisuuspohjaa. Päihteidenkäyttöverkostojen todellisuus ja toimintatavat eroavat merkittävästi tavanomaiseksi mielletystä elämäntavasta. Nämä kulttuurierot saattavat estää ja hidastaa työntekijää ymmärtämästä asiakkaan toimintalogiikkaa sekä asiakasta ymmärtämästä viranomaisten näkökulmia. Ymmärtämisen kuilua alentaisi sosiaalityöntekijöiden laajemat mahdollisuudet saada lisäkoulutusta ja perehtyä väkivalta-, päihde- ja traumataustan vaikutuksiin asiakkaan arjessa ja kokemusmaailmassa sekä tätä tukeva jatkuva työnohjaus. Lisäksi tieto

vankeusaikaisen työskentelyn vaikutuksesta ja mahdollisuuksista asiakkaan muutosmotivaatioon estäisi vapautumisen jälkeisten palvelukuilujen syntymistä.

Riittämättömyyden kokemuksissa korostui äitien kokemus oman vanhemmuuden riittämättömyydestä. Lapset kuitenkin ovat tärkeitä äitien muutosmotivaatiolle (Karttunen 2019; Salovaara 2019; Sinko & Virokannas 2009). Se ei tarkoita, että hyväksyttäisiin ehdotta aiemmin tapahtunut, vaan siitäkin huolimatta tuettaisiin lasten ja vanhempien yhteydenpitoa, tapaamisia ja suhteiden muodostumista. Äideillä oli hyvinkin realistiset käsitykset siitä, missä ja miten he ovat aikoinaan toimineet väärin. Äitien päihteidenkäytön seurauksiin ja vaikutuksiin lapsille liittyy kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti vahvoja moraalikäsitteitä. Tämän tiedostaminen auttaa näkemään biologisten suhteiden tärkeyden molemmille osapuolille. Äideille on merkittävää saada korjaavia kokemuksia yhdessä lasten kanssa ja mahdollisuus osoittaa olevansa tulevaisuudessa riittävän hyvä äiti lapselleen, vaikka lapsi asuisikin muualla.

Rikos- ja päihdetaustaiset naiset ovat hyvinvointipalvelujärjestelmän marginaalissa tai ulkopuolella (mm. Virokannas 2017) ja heidän elämäntilanteensa voidaan nähdä haastavana tai jopa vaikeana, mikä on usein seurausta usealle palvelusektorille ulottuvista haasteista ja palveluiden taipumattomuudesta. Palveluiden saavutettavuutta ja asiakkaan kokemaa osallisuutta olisi mahdollista lisätä asiakkaiden ja viranomaisten välillä tulkkeina toimivien kokemusasiantuntijoiden mukaan ottamisella (Lindström & Rantanen 2021).

Ymmärryksen ja vallan kynnysten alentaminen mahdollistaisi paremman lähtökohdan yhteiselle työskentelylle (myös Salovaara 2019, 206–212; 2021a). Äitien kokemukset sijoitusprosessissa tarjotusta vähäisestä avusta saattoivat johtua subjektiivisesta tulkinnasta ja kyvyttömyydestä ottaa apua juuri sillä hetkellä vastaan. Siksi tukea tulisi tarjota toistuvasti ja ohjata heitä siihen aktiivisesti. Aina pelkkä ohjaaminen ei riitä, vaan tarvitaan vahvaa saattamista palveluihin. Huostaanoton jälkeinen tuki vanhemmille tulisi nähdä myös lapsen edun mukaisena toimintana, vaikka huostaanoton purkaminen olisi-kin epärealistista. Lasten merkityksen ymmärtäminen ja sen nivominen vahvemmin muutostyöskentelyyn tukisi äitien hallitumpaa vapautumista.

Selkeät ja yhdessä asetetut tavoitteet ja päämäärät sekä kunniaakkaan etävähemmuuden rakentaminen edesauttaisi naisten mahdollisuuksia löytää mielekäs ja riittävä äitiys. Vanhemmuus ei ole eikä sitä pitäisi tulkita täydellisyys tavoitteluksi, vaan se muodostuu riittäväksi koetun vanhemmuuden kautta. (Salovaara 2019, 235, 254, 260.) Tämän tukeminen on tärkeää etenkin silloin, kun lapsen edun mukaista ei ole asua äidin kanssa. Rikos- ja päihdetaustaisten naisten sijoittuminen hyvinvointipalveluiden marginaaliin ei ole itsestäänselvyys, vaan tilanne, johon on mahdollista puuttua ja saada muutosta. Palveluissa nähdyksi ja kuulluksi tuleminen ei välttämättä nykyisin toteudu, mutta sen tulisi olla lähtökohta. Tämä vaatii kuitenkin rakenteellisia muutoksia ja riittäviä lisäyksiä sosiaalityön resurssointiin, jotta

paneutuva työskentely haavoittavissa elämäntilanteissa elävien ja usein traumataustan omaavien naisten kanssa olisi mahdollista.

VIITE

1 Kaikkien sitaateissa esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu.

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Noora (2018) Huostaanoton jälkipuinti ja uudet oivallukset. Eräs huostaanotto prosessi äidin näkökulmasta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 291–315.
- Allen, Suzanne & Flaherty, Chris & Gretchen, Ely (2010) Throwaway moms. Maternal incarceration and the criminalization of female poverty. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 25 (2), 160–172. <https://doi.org/10.1177/0886109910364345>
- Anderson, Joi & Pitner, Ronald & Wooten, Nikki (2020) A gender-specific model of trauma and victimization in incarcerated women. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 30 (2), 191–21. <https://doi.org/10.1080/1091359.2019.1673272>
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus: Helsinki.
- Carlen, Pat & Worrall, Anne (toim.) (2004) Analysing women's imprisonment. London: Willan Publishing.
- Devlin, Angela (1998) Invisible Women. What's wrong with women prisons? Winchester: Waterside Press.
- Easterling, Beth A. & Feldmeyer, Ben & Presser, Lois (2019) Narrating mother identities from prison. *Feminist Criminology* 14 (5), 519–539. <https://doi.org/10.1177/1557085118773457>
- Enos, Sandra (2001) Mothering from the inside. Parenting in a women's prison.

- New York: State University of New York Press.
- Enroos, Rosi (2015) Vankila, vanhemmuus ja lapsi. Näkökulmia perhekäytäntöihin. *Acta Poenologica* 2/2015. Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus. Rikosseuraamuslaitos: Helsinki.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2017) Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus* 25 (4), 297–311.
- Falletta, Lynn & Hamilton, Kelsey & Fischbein, Rebecca & Aultman, Julie & Kinney, Beth (2018) Perceptions of child protective services among pregnant or recently pregnant, opioid-using women in substance abuse treatment. *Child Abuse & Neglect* 79, 125–135. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.01.026>
- Ferraro, Kathleen J. & Moe, Angela M. (2003) Mothering, crime and incarceration. *Journal of Contemporary Ethnography* 32 (1), 9–40. <https://doi.org/10.1177/0891241602238937>
- Fowler, Cathrine & Rossiter, Chris & Power, Tamara & Dawson, Angela & Jackson, Debra & Roche, Michael A. (2021) Maternal Incarceration. Impact on parent-child relationships. *Journal of Child Health Care* 26 (1), 82–95. <https://doi.org/10.1177/13674935211000882>
- Fuentes, Catherine Mitchell (2014) Nobody's child. The role of trauma and interpersonal violence in women's pathways to incarceration and resultant service needs. *Medical Anthropology Quarterly* 28 (1), 85–104. <https://doi.org/10.1111/maq.12058>
- Gelsthorpe, Loraine & Wright, Serena (2015) The Context. Women as law-breakers. Teoksessa Jill Annison, Jo Brayford & John Deering (toim.) *Women and criminal justice. From the Corston report to transforming rehabilitation*. Bristol: Policy Press, 39–58. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1t89c43.7>
- Granfelt, Riitta (2013) Asuntososiaalinen työ läsnäolotyytinä. Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tutetun asumisen yhteisöstä. *Janus* 2 (12), 134–154.
- Granfelt, Riitta (2007) ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa” Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisu 2/2007. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Granfelt, Riitta & Turunen, Saija (2021) Naisten asumispoluilta kerrottua. Asukkaiden ja ammattilaisten kokemuksia asunnottomuudesta, kodista ja asumissosiaalisesta työstä. Helsinki: Y-säätiö.
- Gundy, Alana van & Baumann-Grau, Amy (2013) Women, incarceration, and human rights violations: Feminist criminology and corrections. London: Routledge.
- Hautala, Sanna & Hakkarainen, Pekka & Kuussaari, Kristiina & Kataja, Kati & Kailanto, Sanna (2018) Väkivalta osana huumeekuvioita. *Oikeus* 47 (1), 12–28.
- Hautala, Sanna & Kaarakka, Olli (2018) Vankilasta vapautuminen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 318–344.
- Helavirta, Susanna (2018) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 188–223.
- Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyshuostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hiltunen, Tarja (2015) Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 541. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hughes, Jydy & Chau, Shirley & Vokkri, Lisa (2016) Mothers' narratives of their involvement with child welfare services. *Affilia. Journal of Women and Social Work* 31 (3), 344–358. <https://doi.org/10.1177/0886109915574579>
- Husso, Marita (2003) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.

- Jokinen, Arja (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 138–147.
- Juhila, Kirsi (2012) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi
- Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Tallinna: United Press Global.
- Karttunen, Teija (2019) Naiserytyistä päihdehoitoa. Etnografinen tutkimus päihdehoitolaituksen naistenyhteisöstä. JYU Dissertations 118. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa. Kulttuurin mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98–114.
- Lattu, Emmi (2016) Naisten tekemä väkivalta. Acta Universitatis Tamperensis 2176. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lempert, Lora Bex (2016) Women doing life. New York: New York University Press.
- Levenson, Jill S. & Willis, Gwenda M. (2019) Implementing trauma-informed care in correctional treatment and supervision. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 28 (4), 481–501. <https://doi.org/10.1080/10926771.2018.1531959>
- Lidman, Satu (2020) Taivas ja syli. Kertomus parisuhdevallasta vanhoillisestadiolaisessa perheessä. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindström, Janika & Rantanen, Teemu (2021) Experts of the streets. The thoughts of experts by experience with a history of crime and substance abuse on working as a team with professionals. *European Journal of Probation*, 13 (3), 226–241. <https://doi.org/10.1177/20662203211028250>
- Lynch, Shannon M. & Fritch, April & Heath, Nicole M. (2012) Looking beneath the surface. The nature of incarcerated women's experiences of interpersonal violence, treatment needs, and mental health. *Feminist Criminology* 7 (4), 381–400. <https://doi.org/10.1177/1557085112439224>
- Masson, Isla (2019) Incarcerating motherhood. The enduring harms of first short periods of imprisonment on mothers. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315183794>
- Miller, Jody & Carbone-Lopez, Kristin & Gunderman, Mikh (2015) Gendered narratives of self, addiction, and recovery among women metamphetamine users. Teoksessa Lois Presser & Sveinung Sandberg (toim.) *Narrative Criminology: Understanding stories of crime*. New York: New York University Press, 69–95. <https://doi.org/10.18574/nyu/9781479876778.003.0004>
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2020) Conceptualising work-related moral suffering: Exploring and refining the concept of moral distress in the context of social work. *British Journal of Social Work*, 50 (3), 741–757. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcz034>
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2016) Moral distress among social workers. The role of insufficient resources. *International Journal of Social Welfare* 25 (1), 86–97. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12163>
- Pekkarinen, Elina (2018) Toivottu, kiistely ja torjuttu. Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 103–125.
- Pösö, Tarja (2018) Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 7–30.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietesarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.
- Riessman Kohler, Catherine (1994) Making sense of marital violence: One wom-

- an's narrative. Teoksessa Catherine Riessman Kohler (toim.) *Qualitative studies in social work research*. Thousand Oaks: Sage, 112–132.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021. Saatavilla [www.rikosseuraamus.fi/material/collections/30220614144512/7a0qff11R/RISE_tilastollinen_vuosikirja_2021_FI.pdf](https://www rikosseuraamus.fi/material/collections/30220614144512/7a0qff11R/RISE_tilastollinen_vuosikirja_2021_FI.pdf) Luettu 3.4.2022.
- Salovaara, Ulla (2019) Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. *Acta Poenologica* 1/2019. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Salovaara, Ulla (2021a) Incarcerated women, welfare services and the process of re-entering society in Finland. Teoksessa: Marjo Kuronen, Elina Virokannas & Ulla Salovaara (toim.) *Women, vulnerabilities and welfare service systems*. London: Routledge, 84–95. <https://doi.org/10.4324/9780429276910-9>
- Salovaara, Ulla (2021b) Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarpeet ja tukemisen mahdollisuudet. Teoksessa Aila-Leena Matthes, Kati Turtiainen & Anu-Riina Svenlin (toim.) *Aikuissoisaalityö. Tieto, käytäntö, vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 211–228.
- Salovaara, Ulla (2023) Rikostaustaisten äitien lasten lastensuojeluasiakkuus kriisikokemuksena. Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*. SoPhi, 92–117.
- Salovaara, Ulla, Pirttilahti, Hanna & Lindström, Janika (2023) Rikostausta, häpeä ja tunnustus -kokemuksia rikostaustaisten kohtaamisesta. Teoksessa Olli Kaarakka & Karoliina Nikula (toim.) *Rikosseuraamusalan etiikka – käsitteistä käytäntöön*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus: Helsinki, 164–190.
- Sinko, Päivi & Virokannas, Elina (2009) Rajallisia äitiysidentiteettejä. Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17 (2), 104–120.
- Tammi-Moilanen, Kaisa (2020) Naisvankiselvitys. Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnosta ja turvallisuudesta. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2020.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.
- Turney, Danielle (2012) A relationship-based approach to engaging involuntary clients. The contribution of recognition theory. *Child & Family Social Work*, 17 (2), 149–159. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00830.x>
- Venäläinen, Satu (2017) Women as perpetrators of violence. Meanings of gender and violence in the tabloid press and in the narratives of women imprisoned for violent crimes. *Publications of the Faculty of Social Sciences* 62. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vierula, Tanja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2323. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Virokannas, Elina (2011) Identity categorization of motherhood in the context of drug abuse and child welfare services. *Qualitative Social Work* 10 (3), 329–345. <https://doi.org/10.1177/1473325011408480>
- Virokannas, Elina (2013) Vailla suojelua. Huumehoidossa olleiden äitien kertomuksia lapsuudenkokemuksistaan. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (2013) *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: UNIPress, 52–82.
- Virokannas, Elina (2017) Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten ”standpoint”. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (3), 274–283.
- Violainen, Vera (2018) Naisvankien tarinoita väkivallasta. Uhridiskurssia moninaistavat pienet kertomukset ja vivahdeikas toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (5–6), 495–505.
- Väyrynen, Sanna (2006) ”Multa on viety se kaikkein tärkein...” Äitiys ja leimattu identiteetti huume kuvioissa. Teoksessa Ritva Nätkin (toim.) *Pullo, pilleri ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 165–188.
- Wolfson, Lindsay & Schmidt, Rose & Stinson, Julie & Poole, Nancy (2021) Examining barriers to harm reduction and child welfare services for pregnant women and mothers who use substances using a stigma action framework. *Health and Social Care in the Community*. <https://doi.org/10.1111/hsc.13335>

ENGLISH SUMMARY

Ulla Salovaara: Incoherent, lacked encounters and insufficient motherhood – Incarcerated mothers' experienced and specified motherhood

This article aims to find out what kind of experiences of their motherhood criminalized woman had when being involved and observed with different kind of authoritatives. The data consist of narrative interviews with 16 Finnish criminalized mothers made in 2009–2010, 2017 and 2019. From the data were found three different kinds of narrated motherhood: incoherent, lacking and insufficient. In narratives of incoherence mothers told, about children taken into custody and experienced it as tearing away. In the experiences of lacked encounters mothers described two different realities between them and social workers. They also described the experiences about the fact that during the time in prison the work of changing and sobriety are not valued while out of prison. In the narratives of insufficiency mothers highlighted their experiences of being without solid goals, or that they were made alone. Mothers felt also that they had to continuously convince the social workers that they are good enough parents and not abusing substances.